

SVATÝ JAN POD SKALOU

Proboštství, později opatství sv. Jana Křtitele

Dějiny benediktinského kláštera ve Svatém Janu pod Skalou úzce souvisejí s dějinami kláštera ostrovského. Podle listiny Přemysla Otakara I. z roku 1205 daroval před polovinou 11. století (1034?/1037?) kníže Břetislav I. ostrovskému klášteru poustevnu (Spelunca sancti Johannis Baptiste), známou jako jeskyni svatého Ivana spolu s kaplí sv. Jana Křtitele, v nynější obci Svatý Jan pod Skalou u Berouna.

Ve druhé polovině 9. století (nelze však zcela vyloučit ani 11. stol.) tady v jeskyni žil po dobu snad až několika desetiletí poustevník Ivan, o jehož životě nás informuje svatoivanská legenda a jehož ostatky se dodnes uchovávají ve zdejší kostele.

V jeskyni, která je návštěvníkům přístupná a upomíná na poustevníkův život, vyvěrá pramen vody, který vtéká do blízkého Loděnického potoka. Voda z tohoto pramene je (byla) od pradávna považována za léčivou. Postava poustevníka Ivana, který je řazen mezi patrony země české, výrazně napomohla k šíření věhlasu tohoto místa. Známa je zejména scéna setkání s knížetem Bořivojem na lovu. Tento motiv vykazuje podobnosti s obdobným motivem z legend svatoprokopských o založení kláštera na Sázavě, ale i s legendami o jiných poustevnících – Vintíři, Jiljím ad.

Klášter zde v této době ještě nevznikl. Až během 12. nebo počátkem 13. století byla u kostela zřízena fara, která se stala základem pozdějšího ostrovského proboštství, které je doloženo od 14. století. Když byl mateřský klášter na Ostrově zničen husity, našla část tamějších benediktinů útočiště právě ve svém proboštství u Svatého Jana pod Skalou, které zřejmě zůstalo drancování ušetřeno, nebo nebylo poškozeno v takovém rozsahu.

Mniši po skončení válek zpočátku usilovali o návrat na Ostrov a považovali zdejší pobyt za provizorium, později však, od 16. století bylo již proboštství ve Svatém Janu titulováno jako opatství, byť v názvu byl formálně Ostrov stále zmiňován.

Přes hospodářské problémy a svízelné časy, které s sebou přinesla třicetiletá válka, kdy klášter nebyl ušetřen vydrancování švédskými vojsky, prožíval, zejména v době barokní, období rozvoje.

Tento rozvoj souvisel i se (znovu)nalezením ostatků poustevníka Ivana r. 1589 pod podlahou kostela, které se staly předmětem živé úcty. Poutí, které sem až v několikatisícových zástupech směřovaly v den svátku sv. Jana Křtitele 24. června a den následující, kdy zde byla slavena památka poustevníka Ivana, se několikrát zúčastnili i čeští králové.

Roku 1652 se opatem stal Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka, pozdější první biskup královéhradecký a nakonec arcibiskup pražský, který výrazně napomohl ke konsolidaci kláštera. Ten povolal do Svatého Jana významného stavitele barokní Prahy Carla Luraga, který začal budovat nový klášterní kostel (1657–1661), a konvent (1653–1678).

Vzhledem ke vzniklým potížím se statikou stavby v důsledku působení spodních vod a s tím spojené nadměrné vlhkosti, bylo třeba nově zaklenout kostel. Tohoto úkolu se úspěšně zhostil jiný vynikající barokní architekt, Kryštof Dientzenhofer, který v téže době pracoval také pro benediktiny na Břevnově. Původní, v daných poměrech příliš těžkou klenbu shodil a nahradil novou, dřevěnou, navenek imitující klasickou zděnou (1710–1711). Novou prelaturu vystavěl K. I. Dientzenhofer v letech 1728–1731.

Opat Emilián Kotterovský (1695–1742), který během své dlouhé vlády hospodářsky i duchovně klášter opět výrazným způsobem pozvedl a byl proto nazýván „druhým zakladatelem“, nechal také vybudovat kapli sv. Kříže na návrší pod Skalou, v místech, kde mělo dojít k legendickému setkání poustevníka Ivana se svatým Janem Křtitelem. Již předtím, od r. 1604, tu bylo na náklady císařského maršálka Russworna pořízeno mramorové sousoší znázorňující oba světce – Ivan přijímá kříž od sv. Jana Křtitele. Toto sousoší, bohužel v nedávných desetiletích velmi poničené, je uvnitř kaple, která byla v 90. letech znovu opravena.

Za Koterovského vlády bylo z větší části pořízeno i vnitřní vybavení kostela; zmiňme alespoň hodnotný obraz na hlavním oltáři od českého barokního malíře Jana Jiřího Heintsche a o něco mladší sochařskou výzdobu od Františka Ignáce Weisse.

Tehdy také (r. 1725) vzniklo i bratrstvo (kongregace) českých poustevníků, kteří se právě ke cti poustevníka Ivana nazývali ivanité.

Za opata Bernarda Slavíka (1742–1768) vznikla v klášteře také lékárna a byla zřízena nová knihovna (stavba z let 1764–1766).

Někteří členové konventu byli aktivní literárně, zejména na poli historiografie (dějiny kláštera) a hagiografie (postava poustevníka Ivana); působili i jako pedagogové.

Konec této významné etapy dějin kláštera učinila vláda císaře Josefa II.; roku 1785 byl dvorním dekretem ze 7. listopadu t.r. zrušen a do začátku dubna následujícího roku vystěhován. V dražbě jej roku 1789 koupil Jan František hrabě Sweerts-Sporck, který v budově konventu dal zřídit textilní manufakturu.

Během 19. století vystřídal objekt několik majitelů, přičemž byl i různým způsobem využíván: zpočátku jako zmíněná textilka, počátkem 20. stol. zde byly po krátkou dobu v provozu i lázně a voda z pramene byla stáčena pod názvem Ivanka.

Roku 1915 byla budova kláštera prodána kongregaci školských bratří (kongregace Bratří křesťanských škol), kteří zde zřídili učitelství spojený s internátem. Ústav měl velmi dobrou úroveň a během svého trvání vychoval přes tisíc učitelů. Školští bratři tady mohli působit až do r. 1942 a po válce znovu až do r. 1950, kdy došlo k jejich násilné internaci a zaboru kláštera ministerstvem vnitra.

V první polovině 50. let klášter fungoval jako věznice, potom jako školící zařízení ministerstva vnitra, a nakonec byla budova využívána jako archiv evidence obyvatelstva. V této době objekt chátral a jeho interiéry byly účelově přestavovány bez ohledu na historickou a uměleckou hodnotu.

Od roku 1995 budovy kláštera slouží Vyšší odborné škole pedagogické a Svatojánské koleji.

Průběžně, v závislosti na finančních možnostech, jsou budovy kláštera a kostela opravovány. Dochází také k postupné úpravě přilehlé, poměrně rozsáhlé, zahrady. Místo se tak opět stalo nejen střediskem vzdělávání, v čemž navazuje na starou benediktinskou tradici, ale i vyhledávaným výletním a poutním cílem.

Literatura:

Buben, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek: mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, s. 121nn.

Vlček, Pavel, Sommer, Petr, Foltýn, Dušan, a kol. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1998, dotisk 1. vyd. 2002, s. 652nn.

Zeschick, Johannes. *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. Přel. Z. Lochovský. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007, passim.

